

ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ ՏԱՃԿԱՀԱՅՈՑ
ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

Ստորեւ առաջ բերող երկու թուղթը գրւած է 1890 թւին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադրութեան տարին: Առաջինի հեղինակներն են՝ Ա. Թ. — Աղեքսանուր Թաքիսանեան, հետագային «Թատրոն» հանդէսի խմբագիր, որ սպանւեց յեղափոխականների ձեռքով, եւ Ս. Հ. — Սիւնն Հախումեան, հետագային պահպանողական հանրային գործիչ եւ հրապարակագիր. 90ական թւականներին աշխատում էր մօտենալ յեղափոխական շրջաններին, յատկապէս Հ. Յ. Դաշնակցութեան: Յայտարարութիւնը կրնալ գրւած է կտր կնիքով:

Երկրորդ թղթի հեղինակն է Յ. Յ. Չաղբեան ութսունական թւականների վերջերին եւ 90ական թւականների սկզբներին բաւական ծանօթ մի դէմք, խորհրդաւոր ու մի քիչ արկածախնդրի տպաւորութիւն թողնող, որ գտնւել է Խրիմեանի շրջապատում, մասնակցել է Պոլսի զաւոտնի խմբակներին, զբաղւել է Կիլիկիայի խնդիրներով, ճամբորդել է Կովկաս, արտասահման եւ այլ տեղեր: Նրա մասին, ի միջի այլոց, խօսում է եւ Ռ. Սան Աղատը իր յուշերում («Հայրենիք» ամսագիր): Չաղբեանն է, որ «Տաճկահայոց Ազատութեան Վարչութեան» յայտարարութիւնը ուղարկել է

Բալկաններ՝ կցելով ներկայ նամակը: Յանկալի է, որ ծանօթ մարդիկ լուսաբանեն Չաղբեանի դէմքն ու դերը, ինչպէս նաեւ «Վարչութիւն Տաճկահայոց Ազատութեան» կազմակերպութեան բնոյթը: ԽՄԲ.

Ա.

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Առանց գոհի չկայ ազատութիւն:

Եղբայրներ, մեր հարազատ եղբայրները իրենց հայրենի հողի վրա ստրուկ են եւ մատնւած տանջանքների. Հայ կնոջ աւանդական սրբութիւնը, հայ օրիորդի կուսութիւնը մատնւած են բարբարոսների կրքերին: Դրանց փրկելու համար գոհեր են հարկաւոր, եւ այդ գոհերը պէտք է լինեն մենք, այն հայերս, որոնք մեր ունջւած եղբայրներից աւելի ազատ կեանք ենք վարում. եթէ մենք ընդունակ չենք մեր կեանքը գոհել, մենք կը լինենք ամենաստորին եւ անագնիւ մարդիկ, եթէ չգոհենք մեր բոլոր ունեցածը այն մարդկանց, որոնք իրենց կեանքը դնում են մեր հայրենիքի փրկութեան համար:

Տանկահայաստանի հայ ժողովուրդը ճանաչեցել է արդէն իր սարսափելի դուրսիւնից եւ ուզում է կամ ջնջել բոլորովին կամ ապրել մարդավայել ազատ

կեանքով. ամբողջ ժողովուրդը պատրաստ է պահպանել իր իրաւունքը եւ օգնութիւն է սպասում մեզանից՝ իր եղբայրներից. ո՞վ մեզանից ներկայ դէպքում առանց մտածելու եւ ուշացնելու չօգնի մեր եղբայրներին, կը նշանակէ որ նա ընդունակ է ծախելու իր ազատութիւնը, իր մայրը, իր որդին, իր աղջիկը և ամէն ինչ որ սուրբ է նրա համար:

Հայե՛ր, մի րոպէ ձեզ դռէք Տանկահայոց եղբայրների տեղ և իմացէ՛ք թէ ի՞նչ պէտք է անել նրանց համար:

«Տանկահայոց Ազատութեան Վարչութիւնը» միջնորդ է ձեր եւ մեր նկշւած եղբայրների մէջ: Տւէ՛ք Ձեր լուսմաները, որ Վարչութիւնը հասցնի այս լուսմաներից գոյացած գանձը նկշւած եղբայրներին, զէնք տայ նրանց, հաց տայ եւ պահպանէ այն հեռոններին, որոնք իրենց արիւնով պէտք է ողողեն հայրենի հողը:

Ի դիմաց Վարչութեան

Ստորագրութիւնք Ս. Հ. ...

Ա. Ա. ...

1890 կնիք Վարչութեան

Տանկահայոց Ազատութեան

Բ.

կնիք

Յ. Չագրեան.

մակագրութեամբ

*Հայրենասէր եղբայր
Ի Ռումանիա եւ Պուլղարիա.*

Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ ժողովրդոց դրութիւնը եւ նոցա պատուը, բնտանեաց եւ մանաւանդ գոյութեան վրա սպառնացող վտանգը ստիպած են գիրքեմք

ստրկական հնազանդութեան մի ուրիշ կերպ վարիլ, թուրք լիբը վարչութեան լրբենի աբարքներէն ազատելու համար, որ վերջին ժամանակներս ծայրայեղութեանց հասած են:

Արդէն արիւնը կը մլայ Տանկահայաստանի ամէն կողմ: Այս իրողութեան մասին խօսիլն իսկ անելորդ է. միայն եւ միայն այդ տառապելոց օգնութիւն է հարկաւոր, նոցա ամենակարեւոր պիտոյքը հոգալու համար: Յարդեղած մասնաւոր նիգեթն բաւարար չէր կրնար լինել ընդհանուր գործին, այլ հարկաւոր էր մի դրամական գործը եւ միանգամայն վստահելի կեդրոն գտնել, որ իւր դրիւք ու վարքով յարմարագոյնը լինի:

Ահա ուրախութեամբ կանտեմ թէ այդ կեդրոնը կազմակերպւած է եւ իւր բաժինը ունի ի Տփլիս Կովկասիոյ մայր քաղաքին մէջ, որոյ գործադիր մարմինը «Վարչութիւն Տանկահայոց Ազատութեան» անամբ Ձեզ եւ Ձեզմով Ձեր բարեկամաց կը դիմէ իբրեւ նշմարիտ ազգասէրներ, որպէսզի բարեհաճիք դրամական ոյժեղով գորացնել զինքը, սկսած դժար եւ ծանր գործը գլուխ հանելու համար: Ձեր յարգելի եղբայրներէն պ. պ. Ռոտանիկեան եւ Պոյաճեան արդէն բացատրած կը լինին, ուստի եւ արդիւնքը ցանկալի է տեսնել ընդ փոյթը դրկելով երկու բնդհանուր գործակալաց, զի ժամանակը ստիպողական է և քանգագին:

Մշակ եւ ծառայ Հայրենիքի Ազատութեան

Յ. Յ. ՉԱԳՐԵԱՆ

15 նոյեմբեր, 1890, Տփլիս.

ՄԻ ԴԻՄՈՒՄ ՀԱՅ ՀԱՐՈՒՍՏՆԵՐԻՆ

Այս դիմումը եղել է արտասահմանի հայ հարուստներին 1905թ. վերջերը, հայ-թրքական ընդհարումների ամենատուր շրջանին: Հայ-թրքական կռիւները ստացել էին կազմակերպւած պատերազմի կերպարանք՝ գրաւելով Անդրկովկասի գրեթէ բոլոր այն վայրերը, ուր հայերն ու թուրքերը ապրում էին միասին: Կովկասահայ ժողովուրդը ծանր տագնապի մէջ էր: Հաւաքուող նիւթական միջոցները չէին բաւականանում ռազմական ուժերի ու ռազմամթերքի կարիքները հոգալու համար: Պէտք էր եղաւ դիմել եւ արտասահմանի ունեւորներին: Դիմումնագիրը կազմել ու ստորագրել են Կովկասի հայ բուրժուա եւ մտաւորական տարբեր խաւերի պատկանող հեղինակաւոր անձեր: Ի՞նչ եղաւ արդիւնքը — մեզ որոշ յայտնի չէ: Եթէ չենք սխալուում, դիմումներ եղան միայն Փարիզում եւ Բերլինում՝ առաջին վայրում աննշան արդիւնքով, իսկ Բերլինում առանց քրեւէ յաջողութեան: ԽՄԲ.

* * *

Անդրկովկասի ամբողջ հայութիւնը այսօր ապրում է պատմական մի արիւնոտ ճգնաժամ, որով նրա դոյութեան, նրա լինել-չլինելու հրամայող ու անողոք խնդիրն է դրւած: Բոլոր այն խաւար ուժերը, որ պատմական ճակատագիրը հայութեան հարեւան է տեւել եւ որոնց համար հանդուրժելի չէ հայի, իբր առանձին կուլտուրական ցեղի, իբր քաղաքակրթական հզօր ֆակտորի ինքնուրոյն դոյութիւնը, այսօր բռնութեան, աւերածի ու արիւնի դրօշակի տակ համախմբւած, մի դիւակաւ դաշնակցութեամբ ուխտել են բնաջինջ անել հայ ազգը:

Տասն երկար ամիսների կազմակերպւած ջարդերը հայ քաղաքներում ու գաւառներում բաւական եղան այդ հրէշաւոր դաւադրութիւնը մերկացնելու եւ հայ ցեղին սպառնացող վտանգի մեծութիւնը պարզելու:

Երկրայութիւնից դուրս է, որ մեր կողմից « անխորհուրդ » համարւած այս կռիւը մեր թշնամիների, թուրքերի եւ նրանց հզօրապէս օժանդակող բոլոր հակառակորդ տարրերի համար ունի իր տմարդի ու ոճիրներով հարուստ խորհուրդը — հայ ազգի խաղաղ ջնջումը: Այսպիսով հասկանալի է դառնում, թէ ինչո՞ւ հայ ժողովրդի բոլոր դասերի ծայրայեղների թէ չափաւորների խաղաղասիրական անկեղծ ջանքերը թուրքերի կողմից միշտ հանդիպեցին խարդաւանքների, դաւերի եւ նոր տմարդի ջարդերի:

Իրերի այս կացութեան մէջ ուրիշ ելք չէր մնում, բայց եթէ դինեւել ու պաշտպանեւել: Եւ սպառնացող վտանգի բոլոր ահաւոր իմաստը դիտակցելով՝ հայ ժողովուրդը Հ. Յ. Դաշնակցութեան դեկլարութեամբ ահա տասն ամիս է, որ մղում է անհաւասար ու անողորմ կռիւ՝ դոյութիւնը ու պատիւը պաշտպանելու համար: Սակայն, հայ մարտական ուժերը ներկայ ծանր պահանջներին համա-

պատասխան կերպով զինելու համար բաւական չեն կովկասում ապ-
րող հայ ունեւորները, հայ գիւղացիութեան միջոցները: Մասնաւո-
րապէս հայ ունեւորը՝ պարբերաբար ջարդերով մեծամեծ նիւթական
վնասներ կրած եւ անձն էլ վտանգի մէջ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան
միջոցով մեծ զոհաբերութիւններ է յանձն առել եւ զեռ շարունա-
կում է տալ իր վերջին կոպէկները: Բայց դա մի կաթիլ է պահանջի
մեծութեան առաջ: Զէ'նք, դէ'նք, այլապէս հայ ցեղի դէմ կազմուած
հրէշաւոր դաւադրութիւնը կարող է իւր վախճանական նպատակին
հասնել:

Այս պատճառով մենք՝ ըմբռնելով ներկայ մոմենտի բոլոր տրա-
գիկական նշանակութիւնը մեր ցեղի ապագայի համար, յանուն ար-
դարութեան ու քաղաքակրթութեան, յանուն անիրաւ տեղը տառապող
մեր ժողովրդի, յանուն ա'յն բոլորի, ինչի վերա հաստատուած է ամէն
ժողովրդի անբռնաբարելի իրաւունքն աշխարհում — դիմում ենք
ձեզ, արտասահմանի ապահովութիւն վայելող հայութեան ունեւոր
մասին, որ շուտափոյթ օգնութեան հասնէք ազգային այս հսկայա-
կան աղէտի առաջն առնելու համար:

Իւրաքանչիւր վայրկեանը թանգ է, եւ ուշանալը կամ թերա-
նալը այս նւիրական պարտքի մէջ հաւասար է մեծագոյն յանցանքի:

Հայ ցեղի գոյութիւնը վտանգի մէջ է. օգնեցէ՛ք հղօրապէս եւ
արագ:

Այս բոլորը վկայում ենք եւ մեր ստորագրութեամբ հաստա-
տում — Ա. Մելիք-Ագարեան, Գառպար Տէր-Մարգարեան, Եփրեմ
Ծատուրեան, Յ. Խունունց, Տիգրան Ափրիկեանց, Յ. Շատինեան,
Բ. Եղիազարեան, Ալ. Խատիսեան, Սամ. Յարութիւնեանց, Բժ. Կ.
Ստեփանեան:

(Կենտր. Դիւան Հ. Յ. Դաշնակցութեան)

